

RAPPORT FRÅN

Elin Wägner-sällskapets höstseminarium på S:t Sigfrids folkhögskola, Växjö

20-21 SEPTEMBER 1997

INLEDNING

För åttonde året i följd samlades under helgen ett femtital damer och fem tappra herrar för att delta i Elin Wägner sällskapets hösthelg på S:t Sigfrids folkhögskola.

Liksom tidigare år rådde en glad och förväntansfull stämning och alla såg fram emot att åter få njuta av spännande föreläsningar, diskussioner och eget skapande i denna vackra miljö. Deltagarna kom från olika delar av landet. Några var med för åttonde gången, medan andra deltog för första gången. Efter att sällskapets alltid lika entusiastmerande ordförande Marianne Enge Swartz hälsat välkommen, utdelades årets väckarklockepris under stort bifall till Stefan Edman, en för alla välkänd miljökampe, som verkar helt i Elin Wagners anda.

Härefter följde föreläsningar om helgens tema, som var "Att skriva människan". Det handlade om biografier med Isaksson-Linders Wägner-biografi och Wagners Lagerlöf-biografi i centrum. Föreläsare var Inger Larsson, Inger Littberger och Ying Toijer-Nilsson. På lördagseftermiddagen var det skrivövning under ledning av Kerstin Pharmanson och naturligtvis ingick naturpromenad med Börje Svensson samt kvällssamkväm med supé och underhållning. Det blev med andra ord en mycket givande och skön hösthelg!

Gunnel Alm

Inger Larsson

BIOGRAFIN MELLAN FAKTA OCH FIKTION - OM EN GENRES FÖRÄNDERLIGA IDEAL

För att förstå polariseringen, om det nu finns en motsättning mellan fakta och fiktion, måste behandlingen av dessa begrepp ses i ett för dem korrekt tidssammanhang.

Frånsett generella frågeställningar om olika förhållningssätt till biografien såsom genre, t ex - är materialet tillräckligt stort, skall biografien ges offentlig eller privat vinkling, vad bör tas med av bilder, citat, var går gränsen mellan biografi och roman och spelar det överhuvudtaget någon roll vem som författar levnadsbeskrivningen? - gav Inger Larsson en välstrukturerad redogörelse för biografins utseende, innehåll och föränderlighet mot tre olika tidsbakgrunder:

- Det klassiska paradigmet från antiken till 1700-talet
- Det romantiska paradigmet från slutet av 1700-talet till 1914
- Det moderna paradigmet från första världskriget och fram till vår tid

Medan det klassiska synsättet koncentrerar sig på ett litet format, manliga historiska hjältar och fokuserar på karriär och karaktär ofta moraliskt och faktainriktat skapar det romantiska ett nytt individbegrepp, sätter sanningen främst och heroiserar författaren.

Den sedermera sk 'nya' biografien, som sorterar under det moderna paradigmet, lägger huvudvikten vid urval, koncentration och tolkning med en strävan att demytologisera, psykologisera och 'superbiograferas'.

För att alls kunna analysera begreppen fakta-fiktion måste vi dessutom se dessa i sina respektive kulturella kontexter, och om dylika kulturella omständigheter feltolkas, måste vi fråga oss, om risken för en flytande gräns inte ligger farligt nära här!

I vardagsspråket skulle vi förmodligen vara frestade att ersätta fakta och fiktion med sanning och lögn, och genast känns termerna mycket mera hanterliga. Och vem kan säga var den ena slutar och den andra börjar, eftersom nya fakta ständigt tillkommer och en sanning aldrig är mer än temporär? När människa skriver om människa får vi anamma en bejakelse av subjektivitet i framställningen, så länge den framstår som trovärdig och samtidigt får vi inse, att den ideala biografien kanske aldrig kommer att skrivas!

Vad skall vi då ha en biografi till? Och vem läser biografier? Jo, menar vi, de ger oss förhoppningsvis nya dimensioner på ett författarskap och en persons verkliga liv och tjänar kanske också som instrument för att bättre kunna förstå författarens verk.

Osynliga marknadskrafter styr dessvärre kvaliteten på biografins utseende och innehåll, särskilt om vi vänder blicken mot amerikansk litteratur. För att en biografi idag skall bli en succé, fordras att den blottlägger intimsfären. Intellectuella och politiska aspekter på en persons liv säljer

tillnärmelsevis inte lika bra som sex och skvaller! Många biografier har vi läst, där vi konstaterar att förfallet är mycket stort.

Måtte vi i vår litterära ambition ha kraft att värja oss mot dylika trender av profitsensationalism och sträva mot mindre romaniserad fiktion och större sannfärdiga fakta!

Ninni Westervi

NATURPROMENAD MED BÖRJE SVENSSON

Sten. Naturligtvis handlar det om sten när vi går på naturpromenad runt Sankt Sigfrids folkhögskola i Småland. Vår ciceron är Börje Svensson, som representerar smålänningar då de är som bäst: klipska, kluriga, roliga och mångkunniga. Här fanns bofasta för femtusen år sedan och man har funnit en hällkista bakom lagårn med knivar och andra redskap i, som stammar från bondestenåldern. Börje berättar att rösen som är större än 20 kvadratmeter härrör från bronsåldern. Det finns gott om rösen, gravar och skålgropar att se, om man vandrar lite längre bort från skolan.

Efter bronsåldern började man inhägna åkrar för att inte kreaturen skulle komma åt dem och så uppstod odlingsrösen, som består av den sten man brutit upp ur marken för att kunna odla den. Man började vid denna tid också att bygga ladugårdar.

Under vikingatid får resten av Europa inflytande liksom kristendomen och biskoparna ska ha sin borg. Kronobergs slott - idag en ruin - fick troligen namn efter Kristi krona och Tiuthyrby (folkbyn) hette byn på den tiden.

När Gustav Vasa stängde klostren, tog han stenen från dessa till slottet, men den stenen forslades in till Växjö igen efter 1658, då Sveriges södra del blivit svensk och Växjö behövde ett gymnasium, vilket byggdes under 1600-talet.

Elin Wägner har berättat om den sed man hade att till den lille grå (tomten) som bodde under vårdträdet sätta ut mat, och Börje visar ett litet flädervårdträd. Fläder är rena universalmedlet mot allehanda krämpor.

Den heliga sjön (Helgasjön) syns från skolan, och dess öar har givit namn åt de olika skolhusen, och den välkända sången "Hjärtats saga" lär ha tillkommit genom inspiration av skönheten här ute.

Börje kommer in på miljövard och självhushåll som motvikt till dagens enormt dyra och energikrävande mattransporter och berättar att man kan plantera ett potatisskal med några ögon på, så blir det ny potatis. Han lovordar potatiskällare och hoppas på en bra arrendator till

Kungsgården intill, som förstår sig på ekologiskt jordbruk där man kan värma husen med skogsavfall i pellets pannor.

Man känner sig nästan lite yr efter det att Börje slutat berätta (han avslutar med en snabbrepetition av den helige Sigfrids legend) efter att under trekvart ha genomgått femtusen år i Småland.

Rebecka Paulsson

Inger Littberger

HEMLIGHETSFULL WÄGNER - GENOMSKÅDAD? OM ISAKSSON-LINDERS WÄGNER-BIOGRAFI

En biograf behöver förvisso ett material. Det hade Barbro Alving, signaturen Bang, samlat under många år, allt tänkbart med anknytning till Elin Wägner. Som nära vän hade hon fått uppdraget att skriva Elin Wägners biografi. Men sjukdom kom emellan, och Bang måste motvilligt lämna ifrån sig det enorma materialet.

Budet gick till författarparet Ulla Isaksson och Erik Hjalmar Linder: den ena en produktiv skönlitterär författare med kvinnor som tema, den andre samhällsengagerad litteraturhistoriker och kulturjournalist. Uppdelningen av arbete blev naturlig, i 'life and letters'. Isaksson svarade för Elin Wägners liv, Linder för författarskapet.

Men samarbetet låter sig inte uttömmas så lätt. Isaksson-Linder var sedan många år förenade i en daglig, intensiv arbetsgemenskap, där ett utbyte av tankar och erfarenheter var lika viktigt för dem båda. Under arbetet med Wägner-biografen blev det snarast en livsform. Det sträckte sig över många år och resulterade i två tjocka delar: "Amason med två bröst", 1974 och "Dotter av Moder Jord", 1980. Det blev många arbetsresor, till Elin Wägners Småland, till Kreta i Elin Wägners fotspår.

Två av Wägners romaner har starka självbiografiska paralleller, "Genomskådad", 1937 och "Hemlighetsfull", 1938. Bakom personer och händelser spårar den initierade Elin Wägners liv. När de två biografierna avlöser varandra, markeras övergången med ett belysande citat från Genomskådad eller Hemlighetsfull. En fortlöpande dialog mellan liv och dikt! Och de finurliga kapitelrubrikerna blev ett sätt att hantera stoffet, de många disparata akterna i Elin Wägners liv. Vad blev det då för sorts biografi? Först och främst, en obrutet fängslande skildring av en ovanlig kvinna, hennes tid och miljö. Något av en "narration copieuse" med huvudpersonen

elegant insatt i sitt litterära totalistiska sammanhang. Ty Elin Wägner var med all sin integritet nära sammanflätad med den tid hon levde i.

Givetvis också ett inkännande psykologiskt porträtt. Men inte slutgiltigt - sådana sanningar gives inte. Elin Wägner hör till de svårfångade. En enda dagbok har hon sparat, den för året 1919. Vad ville hon behålla för sig själv?

Isaksson-Linders Elin Wägner-biografi är, summerar Inger Littberger sin eleganta exposé, en konstnärlig bragd och en utomordentlig avstamp för vidare Wägnerforskning. Är Elin Wägner genomskådad? Nej.

Susel Hedström Huveröd

Kerstin Pharmanson

ATT SKRIVA SIG SJÄLV

Att skriva sig själv, så var rubriken på första dagens avslutande skrivövningar under Elin Wägner-sällskapets hösthelg.

Och vi deltagare skrev *om* oss själva, *ur* oss själva. Först en just-nu-övning. Beredvilligt och lätt flöt pennorna över snabbt fyllda blad. Många läste spontant upp sina alster, som också vittnade om skrivarebegåvningar.

På det oss givna substantivet SPEGEL associerade vi alltifrån adjektiv, till strofer ur gamla sagor och till i stunden diktade egna verk.

Övningarna leddes professionellt och lekfullt av gymnasielärare Kerstin Pharmanson, som rekommenderade den av oss som känner kallelsen att författa mera att läsa Lars Åke Augustssons "Att skriva romaner och noveller".

Förvisso är det så att dikt är inte flykt utan frihet eller med ord lånade av en av deltagarna ur ett annat sammanhang: - Det är själva livsbäckens färd ut mot öppna havet.

Anita Asserup

SAMKVÄM MED SUPÉ I MATSALEN

När solen sjönk bakom kohagens ekar, tändes de levande ljusen på borden och i fönstren i matsalen och Gun-Britt, vikarierande husmor, hälsade oss välkomna till bords. Man kan bli märkligt hungrig efter en dag med intellektuell stimulans och tankearbete!

Efter sedvanlig underhållning av skolans musikelever bjöds vi på olika sorters kallt kött, en ljuvlig potatissallad och exotiska frukter i långa banor, rosenbröd och cider, kaffe och polynéer och pratade vidare om Elin, om biografiers olika karaktärer och trovärdigheter, om biografier vi inte ville läsa och andra som vi såg fram emot att få ta del av. Högt i tak och mycket prat.

Så berättade Charlotte Branting för oss om Lilla Björka. Hon är ordförande i Stiftelsen Lilla Björka, som bildades 1994 och kunde berätta att dagens mottagare av årets Väckarklocka, Stefan Edman, jobbat stenhårt för att köpet av Lilla Björka skulle kunna komma till stånd.

Carl Bergsten ritade huset åt Eli; att det blev han kan nog tänkas bero på att han redan tidigare hade ritat ett hus åt Elins syster och svåger, Ester och Gregor Paulsson. Nu har huset varit föremål för två byggnadsvårdsläger och mycket har hänt både beträffande hus och trädgård. Men mer hjälp behövs. Charlotte efterlyser möbler till huset, helst i 30- och 40-talsstil. Sven Ljungbergs mappar med bilder från huset och Elin finns fortfarande att köpa; de kostar 2500:- och eftersom hälften av alla pengar går till Lilla Björkas skötsel och restaurering, vore det bra om mapparna snarast fann köpare. Sommartid håller man huset öppet för besökare, kanske kan Du som läser detta ta några pass i sommar?

Det är aldrig bra för ett hus att stå tomt. Charlotte Branting berättade att man funderar på att försöka få en hyresgäst till huset, någon som i lugn och ro vill skriva eller forska och som samtidigt kanske kan ta på sig att visa en eller annan turist till rätta också? Och så påminde hon om en novembertradition: soppkväll på Lilla Björka den 9 november klockan 16.

Solveig Hammarbäck berättade om en databas, som innehåller kultur- och turistinformation och som elever på högstadiet i Lamnhult fyller med innehåll. Den kommer att finnas på Lilla Björka.

Marianne Enge Swartz kunde berätta om en bok, Litterära hus i Sverige, som hon håller på att sammanställa och om ett utställningsprojekt, en skulpturutställning i Lilla Björkas trädgård till sommaren med inbjudna kvinnliga konstnärer.

Till sist berättade Margit Jonsson om Fogelstad, då hon fann sina universitet och att hon i Ebba Holgerssons låtsaskommun Komtemåtta varit allt från idrottsintresserad präst till försupen konstnär. Det var nog både roligt och lärorikt, även om Margit idag kunde uppleva det som ett svek mot Elin att eleverna så till den grad föll pladask för Honorine Hermelin, när hon deklamerade ur den klassiska grekiska litteraturen och de i en fart bestämde sig för att göra teater av Orestien. Jag tror att Elin i sin himmel för länge sedan har förlåtit dem.

Vill du veta mera om Medborgarskolan på Fogelstad, så rekommenderar Margit Elsa Björkman-Goldschmidts bok ”Boken om en skola”. Den finns på biblioteken.

En kombination av andlig och lekamlig spis fick vi denna vackra septemberdag.

Eva Insulander

Inger Larsson

ELIN WÄGNERS SELMA LAGERLÖF-BIOGRAFI - EN BILD AV TVÅ LIV

Med glädje och en stor portion förväntningar bänkade jag mig inför Inger Larssons föredrag. Skulle mina egna funderingar kring Elin Wägners författarskap och hennes sätt att skriva om Selma Lagerlöf klargöras nu?

Dagen innan hade vi i en grupp diskuterat lite grann om biografins sanningshalt. Om den egentligen är en roman med fakta, en faktabok om en speciell person. Om den är nedskriven för egen del eller för att lyfta fram föremålet. Därför skulle det bli extra spännande att få höra Ingers tolkning av Elin Wägners biografi om Selma Lagerlöf.

Inger använde ett personligt men vetenskapligt förhållningssätt till såväl texten, som personen och miljön. Hon beskrev bakgrunden till att det blev just Elin som skrev denna biografi. Elin fick en förfrågan från Bonniers samtidigt som hon hade egna bekymmer vid denna tid med boken Väckarklocka. Arbetet var tungt och Elin kände sig som en 70-80-åring och hon hade en period av depression.

Elin skrev biografien så som hon trodde att Selma själv skulle ha skrivit. Hon hade därvid Selma Lagerlöfs biografi om Topelius som förebild.

Ett viktigt budskap från Elin i Lagerlöfbiografien var att läsaren skulle få känna jordkontakt och att kvinnohistorien skulle föras vidare.

Inger Larsson lyfte fram beskrivningen av Mårbacka och menade att den bara kunde ha skrivits av någon med goda kunskaper om jordbruk, vilket vi vet att Elin Wägner hade. Journalisten och kvinnan lyfte fram kvinnokulturen. Olika kvinnoöden beskrevs i ett kvinnohistoriskt perspektiv. Inger visade på Elins egna värderingar och tillkortakommanden, vilka fick komma ut genom beskrivningen av Selma.

I boken finns ett avsnitt med en fiktiv intervju med Selma. Här tolkar Inger Larsson det som att det är Elin som blir intervjuad och att det i viss mån är självbiografiskt. Förde Elin egentligen sin egen sak vidare?

Biografin är som så många andra en blandning av självbiografi och fakta, något som är mycket intressant. Denna information gör att jag i fortsättningen kommer att läsa biografier med helt andra ögon.

Margareta Östman

Ying Toijer-Nilsson

EN LAGERLÖF-FORSKARE LÄSER ELIN WÄGNERS SELMA LAGERLÖF-BIOGRAFI

När Lagerlöf-forskaren Ying Toijer-Nilsson gav oss sin syn på Elin Wägners Lagerlöf- biografi kunde hon inte ha börjat sin föreläsning mer effektivt än hon gjorde. Hon lät oss lyssna till ett brev där Selma Lagerlöf berättar för Sophie Elkan om ett kalas hon varit på hos Carl Larsson. Så mycket humor, skarpsynthet och en liten smula elakhet det fanns i det! Det lästes av Gerd Daun med stor grace och värme men också med den impertinens som texten inbjöd till. Så hade vi sällan sett Selma Lagerlöf och vi satt där omtumlade, skrattande och ändå en smula osäkra. En bra grogrund för öppenhet och lyssnande.

Föreläsaren fortsatte så med att tala om att hon läst biografen just när den var nyutkommen och hon själv var arton år. Naturromantiken hade gått henne helt förbi. Men hon hade tyckt att det fanns liv och närhet i porträttet. Elin Wägner hade ju också velat skriva boken så att den ”kunde bli rolig för en vanlig läsare”.

Hur blev nu ”en vanlig läsare” så småningom forskare? Vad som lockade var möjligheten till genomgång av tillgängligt material. Det blev utgångspunkten och ledde i detta fall till forskning kring brevväxlingen mellan Selma Lagerlöf och Sophie Elkan. ”Efter att ha läst cirka 3000 av breven tycker jag mig ha en viss insikt och har skapat mig en egen uppfattning”, menade Ying Toijer-Nilsson.

Selma Lagerlöf och Sophie Elkan hade mötts första gången 1894 och det blev begynnelsen till en livslång gemenskap innefattande allt från svärmiskhet och rivalitet till förtrolighet, tröst och bistånd. Och det är en världsvan reskamrat Selma Lagerlöf får.

Från 1902 finns också Valborg Olander med i bilden. Selma Lagerlöf hade svårt att balansera de två vännerna. Hon kände sig ibland tvungen att smussa och småljugas för att hålla dem båda på gott humör.

Brevsamlingen mellan Lagerlöf och Elkan fanns inte tillgänglig när Elin Wägner skrev sin biografi. Kanske är det anledningen till att hon inte tycks ha sett att det fanns en humoristisk sida

hos Selma Lagerlöf. Det kan också ha berott på att hon vid denna tid själv var nedstämd och deprimerad av den likgiltighet och oförståelse som mött hennes Väckarklocka.

Varför var nu Elin Wägner så negativ till Sophie Elkan? Hon har svårt att tro på Sophies charm och kommer snabbt att se henne enbart som en börda för Selma Lagerlöf. Inte kan det väl bara bero på att Elin Wägner beundrade Ellen Key, som Sophie Elkan tyckte avgjort illa om. Kan en bidragande orsak ha varit att Elin Wägner tidvis bodde hos Valborg Olander medan hon arbetade med boken?

Samtida recensenter och senare forskare har påtalat denna skevhet, som för alltid har suddat bilden av Sophie Elkan. Jeanna Oterdahl skrev: "Bilden av Sophie döljer det sköna och tar fram det osköna." Biografen kom ju tidigt, skriver Vivi Edström, också Lagerlöfforskare, och den kan diskuteras, men den kommer alltid att finnas som en självklar bakgrund och ett avstamp för nya forskare. Och avslutningsvis menade Ying Toijer-Nilsson att biografen är ett möte mellan två självständiga och nyskapande människor, som det slår gnistor om.

Föreläsningen följdes av samtal, där mångahanda synpunkter kom fram, t ex om inte tiden är inne att skriva biografier inte bara om enskilda personer utan också om nätverk (särskilt kvinnliga sådana). Eller hur det skulle vara att sätta lite medicinsk expertis på frågan hur s k "typiska kvinnoåkommor" är relaterade till olika samhällsklimat.

Margit Jonsson

AVSLUTANDE DISKUSSION

Efter Ying Toijer-Nilssons mycket intressanta föredrag "En Lagerlöf-forskare läser Elin Wägners Selma Lagerlöf-biografi" samlades Ying Toijer-Nilsson, Inger Larsson och Inger Littberger framför oss, och frågor och svar korsade luften.

Först kom en del frågor om Valborg Olander och Sophie Elkan. Ying påpekade att bilden av Elkan var orättvis. Hon stimulerade Selma Lagerlöfs intellekt, och med sin språkkunnighet och världsvana förde hon också Selma ut i världen. Valborg Olander stimulerade också Selma, men mera praktiskt. Olander var också, åtminstone i början, mera svärmisk.

Då kom frågan: "Skall Valborgs och Selmas brev publiceras?" De juridiska hindren har försvårat en publicering, men Ying berättade att det finns laglig möjlighet att i alla fall citera ur breven, även om direkt publicering av dem först måste godkännas av Selma Lagerlöfs arvingar. Kanske får vi läsa brevväxlingen om några år?

Sedan kom diskussionen att handla om Jeanna Oterdahl, och Ying tillfrågades varför hon skrivit om henne. Svaret var att Oterdahl är den stora pionjären i barnboksvärlden. Dessutom var hon en

tidig antinazist. Ingen hade heller tidigare skrivit en bok om henne. ”Det är ju vårt ansvar att dra fram de kvinnliga författarna”, tror jag att svaret löd.

Någon undrade varför Elin Wägner inte såg Selma Lagerlöfs humor. En anledning var troligtvis att Elin vid denna tid själv var ganska olycklig och att hon möjligen omedvetet projicerar sin egen depression på beskrivningen av Selma.

Elin kunde inte få sin egen bild av Selma att stämma med hennes romaner. Boken Bannlyst tyckte hon inte om. Det har visat sig att både Sophie och Valborg var och en övertalat Selma att ändra slutet av boken, vilket hon också gjort - men med sämre resultat!

Det ansågs också att Selmas bensmärta överdrevs av Elin, och en liten diskussion uppstod om huruvida hennes höftdeformation var tillräckligt utredd. Selma brukade ofta fara på kur med bad och massage och mådde då mycket bättre efteråt. Hennes hälta var mycket tydlig, något man kan se på de filmsekvenser som finns med Selma.

Därefter kom vi in på frågan varför den tidens kvinnor så ofta var depressiva. Kanske hade det samma orsaker som idag, när så många kvinnor lider av fibromyalgi och ännu tidigare kvinnogenerationer lidit av underlivsbesvär och svimningar. När man inte har makt över sin tillvaro eller ens över sin kropp, då reagerar kroppen negativt.

Elins uppfattning att Selma var en mästerväverska med kontakt med det övernaturliga ville väl ingen direkt bestrida. I verkligheten var Selma mycket medveten om kompositionen i sitt författarskap. Först sökte hon en stil. När hon funnit den blev det en bok. Elin ville ge denna dubbla bild av Selma.

Eva Larson

Ett stort tack till alla
som bidragit till denna rapport !

Elin Wägner-sällskapets styrelse
Oktober 1997

Redigering och utskrift: *Curt Gustafsson*